

מתוך: 'ספר צחות'

והדרך השנית של משקל הפעלים והשמות היא על דרך בעלי החרוזים. ושווה הוא במשקל איזה היא תנועה שתהיה, או שיהיה האות השורש או נוסף אינם חוששין, כי לא ישמרו רק מספר התנועות. והשו"א המתנועע עם התנועה שהיא אחריו קורין אותו יתד, ושווה הם בעיניהם במשקל **גְּבָרִים** כמו **חַמּוּרִים**, כי הפת"ח החטף לא הוסיף על השו"א המתנועע רק יקרא ג"כ יתד, וכן **וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חַמּוּרִים** (שמות ח, י) שהוא קמ"ץ חטף, וכן אָל-הַכִּינּוּתִי לוֹ (דברי הימים א טו, יב) שהוא פת"ח קטן חטף.

וזה משקל חכמי לשוננו להיות החרוז מרובע, ויהיו השלשה הראשונים באחרונה על אותיות שווים, כמו **נְדוּד הַסִּיר אוֹנֵי וְהַבְּהִיל רְעִינֵי וְשָׁם פִּי וְלִשׁוֹנֵי אֲסוּרִים בְּזָקִים**. והנה עקר כל אחד יתד וארבע תנועות. ויש מי שיחסר האחד, כמו **קָרָא סֵפֶר הַיְסוּד, יִגְלֶה לָךְ כָּל סוּד, שִׁפְתַּי הַעֲבָרִיִּים**. ויש משקל אחר והוא מרובע, ואין בו יתד והוא קל, וכן הוא ארבע תנועות כל אחד, **אָשָׂא מַעֲנֶה, אָגִיד מַשְׁנֶה, עַד כִּי אָבִנָה, בְּנִין דַּעַת**. ויש מי שיעשה זה מרובע ולא ישמור רק אחריתו, כמו לו **שְׂאֵלְתִי, מֵאֵז גִּפְּן, מֵרֵב יָמִים, עֲלֵתָה נִצָּה**. ויש משקל אחר מרובע בתוספת שו"א נע על כל אחד ואחד, כמו **שְׂבָחָה בַּחֲפִי, וְשִׁירָה בְּצַרְפִּי, אֲכַנֶּה לְמַלְכִּי, בְּפִתַּח וְאֵימָה**. ויש מרובע גדול מזה, והוא שתי תנועות ויתד ושתי תנועות, כמו **שׁוֹנֵה בְּחֵן יְלָדוֹת, עוֹרֶה נְאֻל תִּישָׁן, כִּי כָּל יָמֵי שְׁחָרוֹת, כְּלוֹ כְמוֹ עֶשֶׂן**. ויש מי שיוסף על זה מרובע שו"א מתנועע, כמו **אָמַת אֵל אָמַת אֹתָה, וְאִם לֹא רְאִיתִךְ, וְאוֹלָם בָּרֵב טוֹבְךְ, בְּכָל עַתְּ חֲזִיתִךְ**. ויש משקל אחר והוא יתד ושתי תנועות ויתד ושתי תנועות, כמו **תְּבַרְךָ יְהוָה אֲדוֹן עוֹלָם, בְּפִי כָּל הַיְצוֹר כְּלָם**. ויש מי שהוסיף על זה המשקל באחרונה יתד ותנועה, כמו **אֲצִוְלָה מִכְבוֹדוֹ אֵל בְּרָאָךְ, וְעַל אֲרֻבַּע דְּמוֹת חַיּוֹת נִשְׂאָךְ**.

והנה ר' שלמה הספרדי מנחתו כבוד חבר שירים על שני המשקלים, והם **זְמַן בּוֹגֵד אֲסוּרֵי בְּפִידוֹ, עֲדֵי אַחֵי הַמִּירְנֵי בְּבִגְדוֹ**. ויש משקל אחר שתי תנועות ויתד ושתי תנועות, והוא כמו **נִפְשׁ אֲשֶׁר עָלוּ שְׁאוּנֵיהָ, אָנָּה תִשְׁלַח**

רְעִיּוֹנֶיךָ. ויש שהוסיפו ש"א מתנועה על תחלתו, כמו עֲלֵיכֶם בְּנֵי תוֹרָה וְתוֹפְשֵׁיהָ, עֲלֵיכֶם לְגִלּוֹת אֶת כְּמוֹסֶיהָ. ויש שיוסיפו על משקל נפש אשר עלו שאוניה תנועה באחרונה, כמו בְּיָמֵי יְקוֹתִיאֵל אֲשֶׁר נִגְמְרוּ, אוֹת פִּי שִׁחְקִים לְחַלֵּף יָצְרוּ. רק בחרוזים האחרים ישים תחת התנועה הנוספת חצי חרוז יתד. וכן הוא בסוף, אֲרָאָה פְּנֵי תָבֵל, יְדִידִי, זֹעֲפִים יִתְנַכְּרוּ אֵלַי וְלֹא נִכְרוּ. ויש משקל אחר והוא ב' תנועות ויתד ותנועה ויתד ותנועה, והוא נִחַר בְּקֶרְאֵי גְרוֹנֵי, דִּבְק לְחֶפֶי לְשׁוֹנֵי. ויש משקל אחר, והוא תנועה ויתד ושתי תנועות ויתד ותנועה, כמו נִגְדָּעָה קָרַן עֲדִינָה, הִיא גְבַרְת פֶּל מְדִינָה. ויש מרובע שהוא ב' תנועות ויתד וב' תנועות ויתד, כמו מֶה לָּךְ יְחִידָה, תִּשְׁבִּי דוּמָם כְּמִלָּךְ בְּשִׁבִי, כְּנֶפֶי רְנָנִים תְּאֲסֹפֵי וּכְנֶפֶי יְגוֹנִים תִּסְחָבֵי. אע"פ שלא עשה כהוגן במלת תִּשְׁבִּי כי השי"ן הוא נח נראה, והוא הניעו בעבור המשקל. ויש מרובע אחר שהוא ב' תנועות ויתד ותנועה ויתד ותנועה ויתד, רק בסוף החרוז ישים תחת היתד האחרון תנועה, וכן בחצי החרוז הראשון, לא כן בחרוזים אחרים כמו גִּבְרֵי אֲשֶׁר דַּת וְחֹק תָּרַת עֲלֵי לְבוֹ, יִשְׁמַח בְּדַעְתּוֹ וְיִשֵּׁשׁ כְּגִבּוֹר עַת שְׁלֵף תְּרָבוֹ, לְחַקֵּר יְסוֹד סוֹד צְפִנְתָּיו יַעֲלֶה אֶל מַעוֹן מַדְע וְנִשְׁקִיף בְּעֵינַי שִׁקְל בְּאֲשַׁנְבוֹ. ובעבור היות זה המשקל כבר בלשון הקודש ובעבור היתדות הוצרך בעל החרוזים להפסיק מלת כְּגִבּוֹר וכן צְפִנְתָּיו, כי לא יזיק כי חרוז אחד הוא. ויש משקל אחר והוא הקשה שבכולם, והוא תנועה ויתד ותנועה ויתד, כמו אֲדַרְשָׁה חֶסֶדְךָ, פִּי אֲנִי עֲבָדְךָ, אֲעֹרֶף נִגְדָּךְ, מִהֲלָל נִחְמָד. והחרוזים שיש להם טעם נגינות, ראויים להיות משקל כל חרוז וחרוז שוה. אולי יטוען טוען לאמור מה טעם להיות המשקלים כאשר אמרתי, והנה אני אעשה משקלים אין קץ להם, כי אשים יתד אחר יתד, ואוסיף או אגרע מהם, אולי זה הטוען יקיץ משנת אוולתו וילמד חכמת הערביים, אז ידע בראיות גמורות למה נבחרו אלו המשקלים ולא אחרים ותנוח דעתו עליו. והנה נתתי לך כלל שתוכל להבין איזה חרוז הוא שקול או איזה הוא נשבר.